

ПОРАКИТЕ НА ЦИВИЛНАТА РЕЛИГИЈА ВО ДРЖАВНИОТ АМБЛЕМ И ЗНАМЕ НА СОВЕТСКИОТ СОЈУЗ

Ан М. Плајџоф

Универзитет на Калифорнија, Санта Барбара
<https://orcid.org/0000-0002-9714-0434>

УДК 929.6(470+571)
<https://doi.org/10.47763/mher2320003p>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Современите држави се претставуваат себеси со збир на официјални државни симболи, дизајнирани да ги означуваат вредностите својствени на нивниот политички систем. Граѓаните на тие држави обично ги учат значењата на тие симболи во детството. Имајќи го тоа на ум, повеќето граѓани се обучени да ја читаат барем основната симболика за нивните земји. Затоа, државните симболи може да се гледаат како шифрирани пораки од државата до нејзините луѓе. Одличен пример за овој систем на пораки може да се најде во државните симболи на поранешниот Сојуз на Советските Социјалистички Републики. Не само што официјалните државни симболи биле проткаени со вредностите на марксизам-ленинизмот, туку и поединечни елементи на тие симболи биле нашироко користени низ целата земја за да ги потсетуваат луѓето на целта на советското општество - достигнувањата на комунизмот. Овој труд ќе го истражи советскиот државен амблем и државното знаме на СССР за да ги открие пораките пренесени од елементи на секој од дизајните. Притоа, ќе покаже како советската држава ги користела државните симболи како гласници на општествените вредности.

Клучни зборови: Советски Сојуз; државен амблем; државно знаме; социјалистичка хералдика; комунистички симболи; срп и чекан; црвена ѕвезда; црвено револуционерно знаме; марксизам-ленинизам; граѓанска религија.

CIVIL RELIGIOUS MESSAGES ENCODED IN THE STATE EMBLEM AND FLAG OF THE SOVIET UNION

Anne M. Platoff

University of California, Santa Barbara
<https://orcid.org/0000-0002-9714-0434>

UDC 929.6(470+571)
<https://doi.org/10.47763/mher2320003p>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

Modern states represent themselves with a set of official state symbols, designed to signify the values inherent to their political system. Citizens of those states typically learn the meanings of those symbols in childhood. With this knowledge, most citizens are trained to read at least the basic symbolism for their countries. Therefore, state symbols can be seen as coded messages from the state to its people. An excellent example of this messaging system can be found in the state symbols of the former Union of Soviet Socialist Republics. Not only were the official state symbols imbued with the values of Marxism-Leninism, but individual elements of those symbols were widely used throughout the country to remind the people of the goal of Soviet society – the attainment of communism. This paper will examine the Soviet state emblem and the state flag of the USSR to reveal the messages conveyed by the design elements of each. In doing so, it will demonstrate how the Soviet state used state symbols as messengers of societal values.

Keywords: Soviet Union; state emblem; state flag; socialist heraldry; communist symbols; hammer and sickle; red star; red banner of revolution; Marxism-Leninism; civil religion.

1. ВОВЕД

Во својата книга од 1762 година „Општествениот договор“, швајцарскиот филозоф Жан-Жак Русо ги испитува историските односи меѓу владетелите, нивниот народ и религијата. Повикувајќи се на примери од класичната ера преку развојот на христијанските држави, Русо забележал дека, „со оглед на општеството, кое е општо или посебно, религијата исто така може да се подели на два вида, имено религијата на човекот и онаа на граѓанинот“. Русо го опишал првиот тип како религија на Евангелието, додека вториот бил специфичен за една земја. Според Русо, вториот тип на религија, кој тој го нарекол „граѓанска религија“, бил она што го обединувало народот и го разликувало од граѓаните на другите земји кои би можеле да ја делат истата вера. Тој ги навел начините на кои граѓанската религија би можела да ги обедини граѓаните и како „со тоа што ја прави татковината предмет на молитвите на граѓаните, таа ги учи дека да ѝ служиш на државата значи да му служиш на нејзиниот покровител Бог“. Според Русо, суверенот на земјата треба да воспостави едноставен сет на догми кои би функционирале како „чувства на дружељубивост без кои е невозможно да се биде добар граѓанин или верен субјект“ (Rousseau [1762] 1978, 124-33).

Два века по Русо, политикологот Елис М. Вест предложил неутрална дефиниција на терминот што е корисна за испитување на односот помеѓу граѓанската религија, идентитетот и симболите. Тој напишал:

Граѓанската религија е збир на верувања и ставови кои го објаснуваат значењето и целта на кое било дадено политичко општество во однос на неговиот однос со трансцендентна, духовна реалност, кои ги имаат луѓето генерално од тоа општество и кои се изразени во јавноста. ритуалите, митовите и симболите (West 1980, 39).
Понатака, Вест предлага дека

Како таква, граѓанската религија е и тип или аспект на политичката култура и „посебен случај на системот на религиозни симболи, дизајниран да врши диференцирана функција која е единствена провинција ниту на црквата ниту на државата“ (West 1980, 39-40).¹

Дефиницијата на Вест дава основа за испитување на државните симболи како дел од пошироката рамка на политичката култура и општествените норми. Современите држави се

1. INTRODUCTION

In his 1762 book, *On the Social Contract*, Swiss philosopher Jean-Jacques Rousseau examined the historical relationships between rulers, their people, and religion. Drawing upon examples from the classical era through the development of the Christian states Rousseau observed that, “Considered in relation to society, which is either general or particular, religion can also be divided into two types, namely the religion of man and that of the citizen”. Rousseau described the first type as the religion of the Gospel, while the latter was specific to a single country. According to Rousseau the second type of religion, which he labelled “civil religion”, was what unified a people and differentiated them from citizens of other countries who might share the same faith. He cited the ways civil religion could unite the citizenry and how “by making the homeland the object of the citizens’ prayers, it teaches them that to serve the State is to serve its tutelary God”. According to Rousseau, a country’s sovereign should establish a simple set of dogmas that would function as “sentiments of sociability without which it is impossible to be a good citizen or a faithful subject” (Rousseau [1762] 1978, 124-33).

Two centuries after Rousseau, political scientist Ellis M. West proposed a neutral definition of the term that is useful for the examination of the relationship between civil religion, identity, and symbols. He wrote:

A civil religion is a set of beliefs and attitudes that explain the meaning and purpose of any given political society in terms of its relationship to a transcendent, spiritual reality, that are held by the people generally of that society, and that are expressed in public rituals, myths, and symbols (West 1980, 39).

Furthermore, West suggested that,

As such, civil religion is both a type or aspect of political culture and “a special case of the religious symbol system, designed to perform a differentiated function which is the unique province of neither church nor state” (West 1980, 39-40).¹

West’s definition provides a basis for the examination of state symbols as part of a broader framework of political culture and societal norms. Modern states equip themselves with a set

опремуваат со збир на симболи, кои, обично, потоа се инкорпорирани во граѓанска религиозна култура која ги одразува вредностите на државата. Инхерентни за овие симболи се пораките кои се пренесуваат од државата до граѓаните, кои имаат за цел да го потсетат граѓанинот на неговите обврски кон земјата. Оваа статија ќе разработи еден од таквите симболи - оној на Сојузот на Советските Социјалистички Републики. Намерата е да се испитаат визуелните државни симболи, да се разгледа значењето што им се припишува на овие симболи и да се демонстрира како биле користени симболите за да се пренесат граѓански религиозни пораки до граѓаните на Советскиот Сојуз. Додека СССР веќе не е држава, испитувањето на неговите симболи е корисно за проучување на симболите во граѓанската религија од неколку причини. Прво, тоа е студија на случај на држава со добро развиен пропаганден систем каде што симболите биле многу користени низ општеството. Следно, СССР стои како пример каде што, и покрај постојаните напори да се создаде заеднички идентитет преку граѓанска религиозна практика, државата не успеала да го зачува сојузот дозволувајќи им на своите петнаесет републики да одат по својот пат. Конечно, случајот со Советскиот Сојуз е особено интересен бидејќи неговите симболи продолжуваат да бидат релевантни со децении по распадат на СССР.

За да се добие увид во улогата на симболите во советската граѓанска религија, прво е неопходно да се разгледаат симболиките на СССР. На руски, зборот *символика* го опишува „символичкото значење, припишано на нешто“ и „комбинација на какви било симболи“ - така што опфаќа и збирка на поврзани симболи и значења зададени на тие симболи (Евгеньева 1981). Во рамките на советската граѓанска религија се користеле две различни категории на симболика - официјални државни симболи (*государственная символика*) и други симболи кои имаа големо значење во општеството. Советскиот устав посочил три официјални државни симболи - советско знаме, државен амблем и химна. Оваа статија ќе го истражи советскиот државен амблем и државното знаме на СССР за да ги открие пораките својствени на дизајните. Притоа, ќе испита и широк спектар на симболични елементи кои се користеле низ Советскиот Сојуз. Граѓаните на СССР би биле научени на значењата на овие симболи во

of symbols that, typically, are then incorporated into a civil religious culture which reflects the values of the state. Inherent to these symbols are messages transmitted from the state to the citizenry that are intended to remind the citizen of their obligations to their country. This article will discuss one such symbol set – that of the Union of Soviet Socialist Republics. The intent is to examine visual state symbols, consider the meaning attributed to these symbols, and demonstrate how the symbols were used to convey civil religious messages to citizens of the Soviet Union. While the USSR is no longer a state, an examination of its symbols is useful to the study of symbols in civil religion for several reasons. First, it stands as a case study of a state with a well-developed propaganda system where symbols were heavily used throughout the society. Next the USSR stands as an example where, despite sustained efforts to forge a shared identity through civil religious practice, the state failed to preserve the union allowing its fifteen republics to go their separate ways. Finally, the case of the Soviet Union is particularly interesting because its symbols continue to have relevance decades after the breakup of the USSR.

To gain insight into the role of symbols in Soviet civil religion it is first necessary to review the symbolics of the USSR. In Russian the word *символика* (*simvolika*) describes the “symbolic meaning, attributed to something” and the “combination of any symbols” – so that it encompasses both a collection of related symbols and the meanings attached to those symbols (Евгеньева 1981). Within Soviet civil religion there were two distinct categories of *symbolics* used – official state symbols (*государственная символика* / *gosudarstvennaia simvolika*) and other symbols that held significant meaning in the society. The Soviet Constitution specified three official state symbols – the Soviet flag, the state emblem, and the hymn. This article will examine the Soviet state emblem and state flag of the USSR to reveal the messages inherent within the designs. In doing so, it will also examine a wide range of symbolic elements that were used throughout the Soviet Union. Citizens of the USSR would have been taught the meanings of these symbols in childhood, and they would have encountered them in many contexts throughout

детството и би се сретнале со нив во многу контексти во текот на нивниот живот. Честото изложување на советските граѓански религиозни симболи требало да ги потсети граѓаните на пораките прикачени на симболите и затоа да го зајакне чувството за советски идентитет кај географски дисперзирано и етнички разновидно население (Советский Союз 1984, 44-45).

2. ПРЕТХОДНИЦИ НА СОВЕТСКИОТ ДРЖАВЕН АМБЛЕМ

При разгледувањето на симболите на Советскиот Сојуз, од витално значење е да се почне со еден симбол што му претходи на договорот за сојузот - државниот амблем на Руската Советска Федеративна Социјалистичка Република (РСФСР). Руската историчарка Надежда Александровна Соболева истакнала дека „недостигот на обединувачки болшевички ознаки на печатите, специјалните токени и членските книшки е доказ дека пред Октомвриската револуција, болшевиците не развиле ништо што подоцна би можеле да го санкционираат како ознака на државата“ (Соболева 2008, 64; Соболева 2006, 92). Во својот есеј „Советска државна симболика“, Витни Смит предложил дека првиот амблем на РСФСР бил усвоен од практичните потреби на државноста (Smith 1972, 26-42). Некој вид официјален печат или амблем бил потребен за владини документи и прогласи, како и за употреба на валутата и поштенски марки. Уште во јануари 1918 година се работело за дизајнирање официјален амблем за новата држава што ќе го замени „демократскиот“ двоглав руски орел што го користела Привремената влада - традиционалниот симбол на Русија без атрибутите на империјалната моќ (круна, шар и жезол).² Многу советски текстови, и за општата публика и за академици, ја обработувале темата создавање на првите советски грбови. Некои извештаи директно го поврзувале болшевичкиот водач В. И. Ленин со значајна одлука во врска со дизајнот. Според приказната, на Ленин му бил покажан прототип на амблемот со чекан, срп и меч. Тој конкретно прашал за употребата на мечот, истакнувајќи дека додека советскиот народ се борел за одбрана на револуцијата и диктатурата на пролетаријатот, тоа нема секогаш да биде така. Ленин предложи да се изостави мечот бидејќи наликувал премногу воен, објаснувајќи:

their lives. Frequent exposure to Soviet civil religious symbols was meant to remind citizens of the messages attached to the symbols, and therefore to reinforce a sense of Soviet identity across a geographically dispersed and ethnically diverse population (Советский Союз 1984, 44-45).

2. PRECURSORS TO THE SOVIET STATE EMBLEM

In considering the symbols of the Soviet Union it is vital to start with one symbol that predates the union treaty – the state emblem of the Russian Soviet Federative Socialist Republic (RSFSR). Russian historian Nadezhda Aleksandrovna Soboleva noted that “The lack of a unifying Bolshevik insignia on seals, special tokens, and membership cards is evidence that prior to the October Revolution, the Bolsheviks had developed nothing that they could later sanction as an insignia of state” (Соболева 2008, 64; Соболева 2006, 92). In his essay “Soviet State Symbolism”, Whitney Smith suggested that the first emblem of the RSFSR was adopted out of the practical needs of statehood (Smith 1972, 26-42). Some sort of official seal or emblem was needed for government documents and proclamations, as well as for use on currency and postage stamps. As early as January 1918 work was underway to design an official emblem for the new state to replace the “democratic” double-headed Russian eagle used by the Provisional Government – the traditional symbol of Russia without the attributes of imperial power (the crown, orb, and sceptre).² Many Soviet texts, both for popular audiences and for academics, discussed the work to create the first Soviet arms. Some accounts directly linked Bolshevik leader V. I. Lenin with a significant decision regarding the design. According to the story, Lenin was shown a prototype for the emblem featuring a hammer, a sickle, and a sword. He specifically asked about the use of the sword, noting that while the Soviet people were fighting to defend the revolution and the dictatorship of the proletariat, it would not always be so. Lenin suggested omitting the sword as it seemed too militaristic, explaining:

Socialism will triumph in all countries—this is indisputable. The brotherhood of the peoples will be proclaimed and realized throughout the

Социјализмот ќе победи во сите земји - тоа е неоспорно. Братството на народите ќе биде прогласено и реализирано низ целиот свет, а мечот нема да ни треба, тој не е наш амблем... (Киселев и Сперансов 1968, 9-10).

Оваа приказна илустрира важна тема на советската симболика. Прво, директно го поврзува Ленин со развојот на симболите на Руската СФСР. Следно, покажува како влијаеле тие рани амблеми врз советскиот грб - примарниот симбол на државната власт во СССР. Поврзувајќи го Ленин со процесот на дизајнирање на симболите на Руската СФСР и тие симболи со советскиот државен амблем, приказната го поврзува наследството на Ленин со грбот и придонесува за легитимноста и авторитетот на владата претставена со симболот.³

Испитувањето на првите симболи на руската република печатот (1918-1920) (сл. 1), и грбот (1920-1956) (сл. 2), открива рани верзии на симболички елементи кои подоцна биле користени во Советскиот Сојуз. Овие компоненти го вклучуваа комбинираниот срп и чекан, изгрејсонцето, венецот од пченица, употребата на црвената боја и цитатот од последната страница на *Манифестот на Комунистичката партија (Комунистичкиот манифест)*. Секој од овие елементи ќе биде испитан за да се дознае повеќе за нивното потекло и како биле тие користени како советски симболи.

3. ДРЖАВЕН АМБЛЕМ НА СОВЕТСКИОТ СОЈУЗ

Уставот на Советскиот Сојуз од 1924 година предвидува усвојување на државен амблем и знаме. На руски, државниот амблем обично се опишувал со користење на традиционалниот збор за „грб“ (*герб*), иако дизајнот намерно отстапувал од хералдичките стандарди. Советскиот амблем сигнализирал нов стил на *социјалистичка* хералдика што еволуирала надвор од грбовите кои традиционално се користат за претставување на благородништвото и нивните домени. На местото на штитот, советските грбови го

entire world, and we will not need the sword, it is not our emblem... (Kiselev and Speransov 1968, 9-10).

This story illustrates an important theme of Soviet symbolism. First, it links Lenin directly to the development of the symbols of the Russian SFSR. Next, it shows how those early emblems influenced the Soviet coat of arms – the primary symbol of state authority in the USSR. By connecting Lenin to the design process for the Russian SFSR symbols, and those symbols to the Soviet state emblem, the story links the legacy of Lenin to the arms and contributes to the legitimacy and authority of the government represented by the symbol.³

An examination of the first symbols of the Russian republic – the seal (1918-1920) (Fig. 1) and the coat of arms (1920-1956) (Fig. 2) – reveals early versions of symbolic elements that were later used in the Soviet Union. These components included the combined hammer and sickle, the rising sun, the wreath of wheat, use of the colour red, and the quote from the last page of the Manifesto of the Communist Party (Communist Manifesto).

Each of these elements will be examined to learn more about their origins and how they were used as Soviet symbols.

3. STATE EMBLEM OF THE SOVIET UNION

The 1924 Constitution of the Soviet Union provided for the adoption of a state emblem and flag. In Russian, the state emblem was usually described using the traditional word for “coat of arms” (*герб / gerb*), although the design intentionally deviated from heraldic standards. The Soviet emblem signalled a new style of *socialist* heraldry that had evolved beyond the coats of arms traditionally used to represent the nobility and their domains. In place of an escutcheon (shield), the Soviet arms used the

Сл./Fig. 1

Сл./Fig. 2

користеле глобусот на Земјата прикажан над изгрејсонцето. Земјината топка ја прикажува Евроазија со Африка подолу. Во оваа перспектива, СССР станал фокусна точка над која се појавува златен (или жолт) вкрстен амблем на срп и чекан. Црвената ѕвезда служела како челенка, на позицијата некогаш резервирана за кралската круна во хералдичката традиција на Руската Империја. Наместо традиционалните држачи од двете страни на штитот, советскиот амблем користел венец од жито, цврсто обвиткан во црвена лента испишана со последниот ред од Комунистичкиот манифест на повеќе јазици (верзија од 1956-1991 со 15 републики) (сл. 3). *Големата советска енциклопедија* на читателите им го понуди ова објаснување за значењето на амблемот:

Државниот грб на СССР ја симболизира основата на сенародната држава - сојуз на работници и селани, доброволно обединети во рамноправни републики на Сојузот во една држава на Сојузот и рамноправни социјалистички нации кои ја изразуваат идејата за интернационална солидарност на народите на СССР со работните луѓе во сите земји. (Прохоров, т. 6, 350)⁴

Важно е да се признае дека државните грбови биле графички прикази на државниот авторитет. Тие се наоѓале на официјални згради, лични документи, дипломи и уверенија, значки (и службени и сувенири), патриотски предмети, пари и поштенски марки, разгледници и беа прикажани во јавните украси за големите советски празници. На овој начин, овој специфичен симбол би бил присутен во важни пригоди во животот на еден просечен советски граѓанин, многу на начинот на кој државните или верските симболи би биле видени во царската ера. Приказот на државниот амблем на банкнотите и монетите не само што ги нагласил овие предмети како официјална валута во земјата, туку ја симболизирал и природата на економскиот систем во СССР како што бил управуван од државата. Што е најважно, државниот амблем ги инкорпорирал елементите на советската симболика, што го прави вредна почетна точка за изразување заеднички збир на симболи и вредности.⁵

globe of Earth depicted above the rising sun. The globe tilted to show Eurasia with Africa below.

In this perspective, the USSR became the focal point over which a gold (or yellow) crossed hammer and sickle emblem appeared. The red star served as a crest, in the position once reserved for the royal crown in the heraldic tradition of the Russian Empire. Instead of the traditional supporters on either side of the shield, the Soviet emblem used a wreath of grain, tightly wrapped in a red ribbon inscribed with

the last line from the *Communist Manifesto* in multiple languages. (1956-1991 version with 15 republics)(Fig 3). The *Great Soviet Encyclopedia* offered readers this explanation of the emblem's meaning:

The state coat of arms of the USSR symbolizes the basis of the entire people's state – a union of workers and peasants, the voluntary association of Union republics with equal rights in a single Union state, and the equality of socialist nations. It also expresses the idea of the international solidarity of the peoples of the USSR with the working people of the world. (Prokhorov 1973, vol. 6, 745)⁴

It is important to recognise that the state arms were a graphic representation of state authority. They were found on official buildings, identity documents, diplomas and certificates, badges (both official and souvenir), patriotic items, money and postage stamps, postcards, and were featured in public decorations for major Soviet holidays. In this way, this specific symbol would have been present on important occasions in the life of an average Soviet citizen, much in the way that state or religious symbols would have been seen in the tsarist era. The depiction of the state emblem on banknotes and coins not only emphasised these items as official currency in the country, but also symbolised the nature of the economic system in the USSR as it was managed by the state. Most importantly, the state emblem incorporated the elements of the Soviet *symbolics*, making it a valuable starting point for the expression of a shared set of symbols and values.⁵

Сл./Fig. 3

Симболичните теми за единство и интернационализам на грбот биле повеќеслојни во нивното прикажување. Зраците на сонцето, симболизирајќи ја зората на новата ера на социјализмот, ја осветлуваат Земјината топка со Евроазија и Африка. Додека Советскиот Сојуз бил фокусна точка на Земјината топка, било многу значајно што континентите биле прикажани без меѓународни граници. Во советската симбологија, ова го нагласува уникатниот статус на Советскиот Сојуз како прва социјалистичка држава и неговата природна улога во застапувањето на аспирациите на работните луѓе од сите земји преку братството на светскиот комунизам. Симболиката на единството исто така била вродена во поединечните елементи на грбот, бидејќи тие често се користеле сами низ советското општество.

4. СИМБОЛИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ НА СОВЕТСКИОТ ДРЖАВЕН АМБЛЕМ

Кога се дискутира за значењето на црвената петокрака на врвот на краците, советските извори ја опишале како симбол на интернационализмот, иако неговото потекло било од воена природа (Караманчев 1978, 73-77; Черников 1987, 5). Црвената ѕвезда (*красная звезда*) потекнува од амблемот на Работничката и селанската Црвена армија, основана на почетокот на јануари 1918 година. Дизајнот на ознаката што требало да ја носат припадниците на Црвената армија бил објавен на 19 април 1918 година и во *Правда* и во *Известија*. Како што е објаснето во *Правда*:

За да се разликува сивиот мантил од „брашнеста партија“ од сивиот мантил на револуционерната Црвена гарда, на сите војници на Црвената армија ќе им биде даден знак на градите.

Нацртот на симболот сега е одобрен. Тоа е ѕвездата на Марс со златна рамка, на средината на црвеното поле се златни претстави на плуг и чекан. (*Правда* 1918, 4)⁶

Терминот „Ѕвездата на Марс“ се однесува на Марс, римскиот бог на војната чија боја била црвена. Покрај тоа, црвеното алудира на полето на црвеното знаме на револуцијата, за кое ќе се дискутира подоцна во оваа статија. Конечно, интересно е да се забележи дека „Марсови полиња“ бил израз што се користел на руски и на други јазици за да се опише полигон за воена парада. Марсовото поле во Санкт Петербург било место на воени прегледи во царскиот период, но

Symbolic themes of unity and internationalism in the arms were multifaceted in their depiction. The rays of the sun, symbolising the dawn of the new era of socialism, illuminate the globe with Eurasia and Africa in view. While the Soviet Union was the focal point on the globe, it was highly significant that the continents were portrayed without international boundaries. In Soviet symbology, this emphasised the unique status of the Soviet Union as the first socialist state and its natural role in championing the aspirations of the working people of all countries through the brotherhood of world communism. Unity symbolism was also inherent in the individual elements of the arms as they were frequently used on their own throughout Soviet society.

4. SYMBOLIC ELEMENTS OF THE SOVIET STATE EMBLEM

When discussing the meaning of the red five-pointed star atop the arms, Soviet sources described it as a symbol of internationalism, although its origin was military in nature (Karmanchev 1978, 73-77; Chernikov 1987, 5). The red star (*красная звезда / krasnaia zvezda*) derived from the emblem of the Workers' and Peasants' Red Army, established in early January 1918. The design of an insignia to be worn by members of the Red Army was announced on 19 April 1918 in both *Pravda* and *Izvestiia*. As explained in *Pravda*:

In order to distinguish the grey greatcoat from the “flour party” from the grey greatcoat of the revolutionary Red Guard, all soldiers of the Red Army will be issued a chest insignia.

The draught of the symbol is now approved. It is a Mars star with gold trim, midway on the red field are golden images of a plough and a hammer. (*Правда* 1918, 4)⁶

The term “Mars star” refers to Mars, the Roman god of war whose colour was red. In addition, the red alludes to the field of the red banner of revolution, which will be discussed later in this article. Finally, it is interesting to note that “Field of Mars” was an expression used in Russian and other languages to describe a military parade ground. The Field of Mars in Saint Petersburg was the site of military reviews in the tsarist period but took on new symbolic

добило ново симболично значење во советската ера како заедничко место за погребување на жртвите од револуциите од 1917 година и Граѓанската војна. За време на опсадата на Ленинград, која траела 900 дена помеѓу 1941 и 1944 година, плоштадот се користел за одгледување храна за населението заробено во градот. По војната, тоа станало место на првиот вечен пламен во Советскиот Сојуз како споменик на оние кои загинале во Големата патриотска војна.

Овој амблем со чекан и плуг (сл. 4) се користел до 13 април 1922 година кога бил сменет дизајнот на значката на Црвената армија, заменувајќи го плугот со срп по наредба на РВСР⁷ бр. 753 (сл. 5). Таа подоцна е модифицирана на 11 јули 1922 година со наредба бр. 1691 на РВСР со која се исправаат краците на ѕвездата (сл.6). Оваа нова конфигурација создала почист визуелен симбол, и естетски и симболички. Едноставноста на српот го направил јасно препознатлив, осигурувајќи дека симболичната порака е очигледна. Во својата нова конфигурација црвената ѕвезда со комбинацијата на срп и чекан служела како примарен симбол на војската сè до распадот на Советскиот Сојуз. Во воена употреба црвената ѕвезда, понекогаш со додатните срп и чекан, а понекогаш без, се користела на ознаки, награди, банери и како советски идентификатор на воени возила и авиони. Кога формално била украсена со срп и чекан, црвената ѕвезда првенствено била користена како воен симбол (Харитонов 1993, 8-16).

Додека црвената петокрака имала свои корени како амблем на советската војска, таа станала моќен симбол на интернационализмот и братството на меѓународниот социјализам. Во овој контекст, петте зраци на ѕвездата ги претставуваат петте населени континенти, при што Евроазија се смета за еден континент во

Сл./Fig. 4

Сл./Fig. 5

Сл./Fig. 6

significance in the Soviet era as a common burial site for victims of the 1917 revolutions and the Civil War. During the Siege of Leningrad, which lasted for 900 days between 1941 and 1944, the square was used to grow food for the population trapped inside the city. After the war, it became the site of the first eternal flame in the Soviet Union as a monument to those who perished in the Great Patriotic War.

This emblem with the hammer and plough (Fig. 4) was used until 13 April 1922 when the design of the Red Army badge was changed by RRMC⁷ Order No. 753, replacing the plough with a sickle (Fig. 5). It was later modified by RRMC Order No. 1691 on 11 July 1922 to straighten the edges of the star (Fig. 6). This hammer and sickle configuration created a cleaner visual symbol, both aesthetically and symbolically. The simplicity of the sickle made it clearly recognisable, ensuring that the emblematic message was readily apparent. When the red star was used with the combined hammer

and sickle it served as the primary symbol of the military until the breakup of the Soviet Union. In military usage the red star, sometimes with the implements and sometimes without, was used on insignia, awards, banners, and as a Soviet identifier on military vehicles and aircraft.

When formally emblazoned with the hammer and sickle, the red star would have been primarily utilised as a military symbol (Харитонов 1993, 8-16).

While the red five-pointed star had its roots as the emblem of the Soviet military, it became a potent symbol of internationalism and the brotherhood of international socialism. In this context the five points of the star represented the five populated continents, with Eurasia considered to be one continent

советска употреба. Свездата со пет краци, црвена или со златно/жолто боја на црвено поле, станала меѓународен симбол на комунистичката кауза и била вградена во државните знамиња и/или грбови на многубројни социјалистички земји во Источна Европа, Африка и Азија. Оваа симболика би била очигледна не само за граѓаните на СССР, туку и за жителите на кое било социјалистичко општество. Затоа, тој стана еден од најважните симболи на меѓународниот комунизам.⁸

Една последна употреба на црвената свезда заслужува да се вклучи во оваа дискусија. По нивното искачување на власт, большевиците почнале кампања на иконоборство со цел да се отстранат симболите на царскиот режим со цел да се создаде нов советски пејзаж. Како дел од оваа кампања, големите царски двоглави орли беа отстранети од кулите на московскиот Кремљ. На нивно место, големи црвени свезди направени од челик обложен со бакар и рубин-црвено стакло биле дизајнирани за поставување на петте кули на Кремљ. Секоја била пропорционална за кулата на која била поставена и осветлена ноќе. Кратка брошура за свездите од 1980 година ја забележа нивната симболична вредност:

Во 1935 година, на кулите на Кремљ првпат биле поставени петокраки свезди. Тие станаа симбол на советска Москва, социјалистичка Москва, симбол на мирот, светлината и вистината за целото човештво. (Тополин 1980, 3)

Оригиналните свезди имале срп и чекан во центарот, составен од полускапоцени камења (сл. 7). Сепак, камењата набрзо го изгубиле својот сјај, па новите свезди направени само од метал и стакло во боја на рубин ги замениле оригиналите во 1937 година (Сл. 8). На фотографиите и уметничките дела, свездите на Кремљ биле прикажани како величествен приказ на советската моќ и гордост. За внатрешната и надворешната публика, свездите на Кремљ служеле како симбол на Советскиот Сојуз без разлика дали биле прикажани во широки сцени на Црвениот плоштад и Кремљ,

in Soviet usage. The five-pointed star, either coloured red or shown in gold/yellow against a field of red, became an international symbol of the communist cause and was incorporated into the state flags and/or coats of arms of numerous socialist countries in Eastern Europe, Africa, and Asia. This symbolism would have been apparent not only to citizens of the USSR, but also to residents of any socialist society. Therefore, it became one of the most important symbols of international communism.⁸

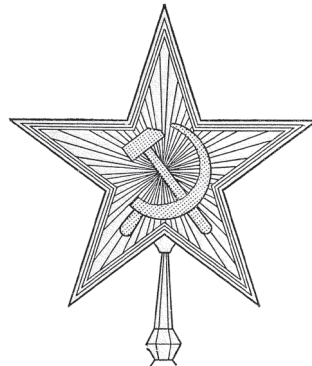
One final usage of the red star merits inclusion in this discussion. Following their ascent to power the Bolsheviks embarked on a campaign of iconoclasm intended to remove symbols of the tsarist

regime with the aim of creating a new Soviet landscape. As part of this campaign, the large imperial double-headed eagles were removed from the towers of the Moscow Kremlin. In their place, large red stars constructed of copper-plated steel and ruby-red glass were designed for installation on five of the Kremlin towers. Each was proportioned for the tower on which it was placed and illuminated at night. A short booklet about the stars from 1980 noted their symbolic value:

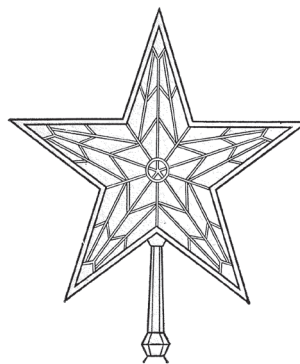
In 1935, five-pointed stars were first installed on the Kremlin towers. They have become the symbol of Soviet Moscow, socialist Moscow, the symbol of peace, light and truth for all of mankind. (Тополин 1980, 3)

The original stars had the hammer and sickle in the centre, comprised of semi-precious stones (Fig. 7). However, the stones soon lost their lustre, so new stars made of just metal and ruby-coloured glass replaced the originals in 1937 (Fig. 8). In photographs and artwork, the Kremlin stars were portrayed as a magnificent representation of Soviet power and pride. For internal and external audiences, the Kremlin stars served as a symbol

of the Soviet Union whether they were shown in broad scenes of Red Square and the Kremlin,

Сл./Fig. 7

Сл./Fig. 8

во поглед на една кула и звезда, или сами. Свездите биле светли примери на советска изработка, како и моќни симболи на моќта која живее подолу во Кремљ (Тополин 1980, 3-61).⁹

Во советската пропаганда моќта и воената моќ на СССР претставени со црвената петокрака, особено за внатрешната публика, биле карактеризирани како одбранбени по природа. Вооружените сили биле претставени како одбрана не само на првата социјалистичка држава, туку и на револуционерната борба на светскиот пролетаријат во неговите напори да се ослободи од буржоаското угнетување. Како што е илустриран наводниот коментар на Ленин за прототипот на амблемот на РСФСР, комунистичката теорија тврди дека како што човечкото општество природно напредува, резултатот ќе биде воспоставување нов светски поредок. Затоа, и покрај военото потекло на црвената звезда и нејзината употреба како симбол на советските вооружени сили, примарното значење на црвената звезда во советската симболика била социјалистичкиот интернационализам.

Еден малку дискутиран елемент на советскиот амблем е сонцето, кое е прикажано како ја осветлува Земјата. Неговата поставеност и визуелниот ефект создаден од движењето на зраците нагоре предизвикуваат фокусот на гледачот да биде насочен кон Земјината топка. Затоа, набљудувачот не го забележува веднаш сонцето на сликата на симболот. Како што беше претходно споменато, сонцето обично се толкува како симболизирање на „зората на новата ера“ - социјалистичката епоха во која диктатурата на пролетаријатот ќе го насочи општеството кон градењето на комунизмот. Покрај тоа, црвената звезда често се користела како извор на просветлување во советската уметност, сјаејќи на фигурите прикажани во делата. Глорија Калхун сугерирала дека оваа употреба на илуминација е пример за културно рециклирање на симболите и потекнува директно од симболиката на руските православни икони. Таа забележува дека во христијанската симболика сонцето го претставува спасението. Црвената звезда, од друга страна, често била опишувана како „Светлина на вистината“. Во нејзината анализа на раниот советски период Калхун забележува дека „во развојната болшевичка маестрална фикција, прикажувањето на црвената звезда наспроти

in views of a single tower and star, or on their own. The stars were shining examples of Soviet craftsmanship as well as potent symbols of the power resident in the Kremlin below (Тополин 1980, 3-61).⁹

In Soviet propaganda the power and military might of the USSR as represented by the red five-pointed star, especially for the internal audience, was characterised as defensive in nature. The armed forces were portrayed as defending not just the first socialist state, but also the revolutionary struggle of the worldwide proletariat in its efforts to free itself from bourgeois oppression. As Lenin's purported comment about the prototype RSFSR emblem illustrated, communist theory held that as human society naturally progressed the result would be the establishment of a new world order. Therefore, despite the military origins of the red star and its use as a symbol of the Soviet armed forces, the red star's primary meaning in Soviet symbolism was of socialist internationalism.

One little discussed element of the Soviet emblem is the sun, which is shown illuminating the Earth. Its placement and the visual effect created by the upward motion of the rays cause the viewer's focus to be directed toward the globe. Therefore, the observer does not immediately notice the sun in the imagery of the symbol. As previously mentioned, the sun was typically interpreted as symbolising “the dawn of a new era” – the socialist epoch in which the dictatorship of the proletariat would direct society in the building of communism. In addition, the red star was often used as a source of illumination in Soviet art, shining down on figures depicted in the works. Gloria Calhoun suggested that this use of illumination is an example of cultural recycling of symbols and drew directly from the symbology of Russian Orthodox icons. She noted that in Christian symbolism the sun represented salvation. The red star, on the other hand, was frequently described as the “Light of Truth”. In her analysis of the early Soviet period Calhoun noted that, “In the developing Bolshevik master fiction, depicting the red star against the sun reinforced the red star's power and legitimized the star's use as the new symbol of salvation.” (Calhoun 2014, 73-74). She also explained that “the sun's golden

сонцето ја зајакнува моќта на црвената ѕвезда и ја оправдува употребата на ѕвездата како нов симбол на спасението“ (Calhoun 2014, 73-74). Таа, исто така, објаснила дека „златните зраци на сонцето ги осветлуваат селата и со тоа го симболизираат преобразувањето на физичкиот свет“ (Calhoun 2014, 74).

Затоа, двата извори на осветлување во советските грбови – изгрејсонцето и светлечката црвена ѕвезда на врвот на амблемот – работат заедно за да симболизираат како револуцијата, Партијата, филозофијата на марксизам-ленинизмот и заедничката цел на советскиот народ ја трансформирале земјата во нов социјалистички рај на Земјата. Понатаму, употребата на симболична светлина е одличен пример за тоа како религиозниот симболизам бил културно рециклиран од Советите и како нови значења им биле доделени на тие симболи. Поради оваа причина, изворите на просветлување, исто така, може да се гледаат како симбол на легитимност бидејќи тие имплицираат дека советскиот народ и Комунистичката партија работеле за поголема кауза (Calhoun 2014, 71-77).

Во својата статија за развојот на советскиот сет на симболи, Соболева наведе спротивставени тврдења за авторството на комбинираниот амблем на срп и чекан (срп и молот¹⁰). Таа објаснува дека, за време на Февруарската револуција, сликите на работници од различни занаети биле вообичаени на транспарентите носени на демонстрациите. На овие банери концептот на трудот бил пренесен преку различни симболи, вклучувајќи „наковални, запчаници, чекани, српови и така натаму“ (Соболева 2008, 83-84). Советскиот историчар на уметност Владимир Павлович Лапшин објаснил:

Имало знамиња што го одразуваа на кој еснаф припаѓале демонстрантите (готвачите носеле знамиња со слики на готвач, куќна помошничка и батлер, додека чуварите оделе со плакат на кој бил прикажан човек со метла). (Лапшин 1983, 120-122)¹¹

Така, чеканот и српот биле само два од многуте симболи што ги претставувале работните луѓе на Русија за време на турбулентните времиња на револуциите од 1917 година. Можеби никогаш нема да се знае кој прв ги комбинирал овие две алатки во еден симбол за да го претстави пролетаријатот. Советскиот филолог Алексеј Федорович Лосев предложил:

rays illuminate the countryside and in doing so symbolise the physical world's transfiguration” (Calhoun 2014, 74).

Therefore, the two sources of illumination in the Soviet arms – the rising sun and the shining red star at the apex of the emblem – work together to symbolise how the revolution, the Party, the philosophy of Marxism-Leninism, and the common goal of the Soviet people were transforming the country into a new socialist paradise on Earth. Furthermore, the use of symbolic light is an excellent example of how religious symbolism was culturally recycled by the Soviets, and how new meanings were assigned to those symbols. For this reason, sources of illumination can also be viewed as a symbol of legitimacy as they imply that the Soviet people and the Communist Party were all working for a higher cause (Calhoun 2014, 71-77).

In her article about the development of the Soviet symbol set, Soboleva cited conflicting claims for the authorship of the combined hammer and sickle emblem (срп и молот/serp i molot¹⁰). She explains that, during the February Revolution, images of workers from various trades were common on the banners carried at demonstrations. On these banners the concept of labour was communicated through a variety of symbols including “anvils, gear wheels, hammers, sickles, and so forth” (Соболева 2008, 83-84). Soviet art historian Vladimir Pavlovich Lapshin explained:

There were banners that reflected what the demonstrators did for a living (cooks carried banners with portraits of a cook, a housemaid, and a butler, while janitors marched with a placard showing a man with a broom). (Лапшин 1983, 120-122)¹¹

Thus, the hammer and the sickle were just two of many symbols which represented the working people of Russia during the turbulent times of the 1917 revolutions. It may never be known who was the first to combine these two tools into one symbol to represent the proletariat. Soviet philologist Aleksei Fedorovich Losev suggested:

All appearances are that this symbol was certainly not created by any one artist, that in general many artists offered up the symbol

Се чини дека овој симбол сигурно не бил создаден од некој уметник, дека генерално многу уметници го нуделе симболот на почетокот на Револуцијата, или, поточно, дека неговиот вистински автор е целата советска реалност од тоа време или, уште подобро, целиот народ. (Јосев 1976, 315)¹²

Без оглед на тешкотијата во следењето на прецизното потекло на симболот, значењето им било јасно на граѓаните на Советскиот Сојуз. Тоа било тесно поврзано со вредностите на општеството и со лекциите што се изучуваат во образовниот систем низ целата земја. Марксизмот-ленинизмот објаснил дека целосната победа на работничката класа над буржоазијата ќе се постигне преку единството на оние чиј труд ја создаде основата на човечкиот опстанок и социјалниот напредок - работниците и селаните, како и интелигенцијата.¹³

Една статија во *Големата советска енциклопедија* јасно ја идентификувала симболиката и важноста на чеканот и српот за луѓето од Советскиот Сојуз:

Српот и чеканот го симболизираат мирниот труд на советскиот народ и неуништливиот братски сојуз на работниците и селаните, потцртувајќи дека целата власт во земјата на советите е на работниот народ.

Поради особената важност на тој амблем во советската симболика, неговото прикажување во различни случаи е определено со закони, (на пример, со Статутот за државното знаме на СССР, потврден со декрет на Президиумот на Врховниот совет на СССР од 19 август 1955). (Прохоров, т. 23, 312)

Амблемот на српот и чеканот ја претставувале вредноста на трудот и единството на работничката класа како најфундаментална основа за советското општество, суштинска за градење на социјализмот и заедничката цел за постигнување вистински комунизам (Figes и Kolonitskii, 1999, 61-62).¹⁴ Освен амблемот на српот и чеканот, земјоделскиот венец ги илустрирал плодовите на трудот и производите на советското земјоделство. Сликите со жито и други земјоделски производи како симбол на изобилство биле вообичаени во советската пропаганда (Караманчев 1978, 83-88).¹⁵ Преку претставувањето на народот и неговата продуктивност, овие симболи требало да ја нагласат ефективноста на социјалистичкиот

at the beginning of the Revolution, or, more accurately, that its true author was the entire Soviet reality of the time or, even better, the entire people. (Јосев 1976, 315)¹²

Regardless of the difficulty in tracing the precise origin of the symbol, the meaning was made clear to citizens of the Soviet Union. It was closely tied to the values of the society and to the lessons taught in the educational system throughout the country. Marxism-Leninism explained that the total victory of the working class over the bourgeoisie would be achieved through the unity of those whose labour produced the basis of human survival and social advancement – the workers and the peasants, as well as the intelligentsia.¹³

An article in the *Great Soviet Encyclopedia* clearly identified the symbolism and importance of the hammer and sickle for the people of the Soviet Union:

The hammer and sickle symbolizes the peaceful labor of Soviet people and the indestructible fraternal alliance of workers and peasants. It shows that all power in the land of the soviets belongs to the working people.

Because of the special importance of the hammer and sickle in Soviet symbolism, its depiction is regulated by various laws, for example, by the Statute on the State Flag of the USSR, confirmed by a decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of Aug. 19, 1955. (Prokhorov 1973, vol. 23, 101-102)

The hammer and sickle emblem represented the value of labour and the unity of the working class as the most fundamental basis for Soviet society, essential for building socialism and the shared goal for attaining true communism (Figes and Kolonitskii 1999, 61-62).¹⁴ In addition to the hammer and sickle emblem, the agricultural wreath illustrated the fruits of labour and the products of Soviet agriculture. Imagery using grain and other agricultural produce as a symbol of abundance was common in Soviet propaganda (Караманчев 1978, 83-88).¹⁵ Through the representation of the people and their productivity, these symbols were meant to emphasise the effectiveness of the socialist system and illustrate how the people derived benefit from the fruits of their collective labour. This theme extended across a broad

систем и да илустрираат како луѓето извлекле корист од плодовите на нивниот колективен труд. Оваа тема се проширила низ широк опсег на пропагандни медиуми, вклучувајќи визуелни уметности, литература и други форми на комуникација спонзорирани од владата.

Можеби најочигледниот симбол на единството вклучен во државниот амблем бил текстот. Рускиот натпис на лентата гласел „Пролетарии всех стран, соединяйтесь!“ („Пролетери од сите земји, обединете се!“) (Marx and Engels 1948, 44; Маркс и Енгелс 1980, 61)¹⁶ Важно е да се признае дека мотото било симбол на интернационализмот – и меѓу републиките на Унијата и надвор од границите на СССР. Повторено на официјалните јазици на секоја советска република, мотото го симболизирано единството на многуте народи во Советскиот Сојуз и служело како знак на социјалистичкото братство на сите работници во светот. По изглед, лентата се менувала неколку пати според бројот на републиките во моментот. На сите верзии на амблемот јазиците биле подредени почнувајќи од рускиот јазик на дното и напредувајќи нагоре по лентата од двете страни, наизменично лево кон десно низ целиот свет. Амблемите користени по 1936 година го имале натписот на руски јазик во основата каде што традиционално се истакнуваат хералдичка лента со мото (девиза).¹⁷

Првите три дизајни на државниот амблем ги поставиле јазиците во групи по редослед на прием во Советскиот Сојуз, иако листата на републики примени во истата година се разликувала во различни верзии. На првата верзија (1923-1936) редоследот на шесте јазици бил руски, украински, грузиски, турко-татарски, белоруски и ерменски (сл. 9). До 1936 година бројот на републики се зголемил на единаесет, што се рефлектирало со додавање пет јазици, по овој редослед на втората верзија: руски, украински, белоруски, грузиски, ерменски, азербeјдански, узбечки, туркменски, таџички, казашки и киргиски. Оваа верзија се користела од 1936 до 1946 година (сл. 10). Државниот амблем повторно бил променет во 1946 година, зго-

range of propaganda media including visual arts, literature, and other forms of government-sponsored communication.

Perhaps the most obvious unity symbol included in the state emblem was the text. The Russian inscription on the ribbon read «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» (“*Proletarii vsekh stran, soediniates’!*” / “Proletarians of all countries, unite!”) (Marx and Engels 1948, 44; Marx and Engels 1980, 61)¹⁶ It is important to recognise that the motto was a symbol of internationalism – both *between* the Union republics and *beyond* the borders of the USSR. Repeated in the official languages of each Soviet republic, the motto symbolised the unity of the many peoples in the Soviet Union and served as a token of the socialist brotherhood of all working people around the world. In appearance of the ribbon changed several times, based upon the number of republics in the Soviet Union during the period of use. On all versions of the emblem the languages were arranged beginning with the Russian language at bottom and progressing up the ribbon on both sides, alternating left to right across the globe. Emblems used after 1936 had the Russian-language inscription at the base where heraldic mottos are traditionally displayed on a banderole (speech scroll).¹⁷

The first three designs of the state emblem placed the languages in groupings by order of admission to the Soviet Union, although the listing of republics admitted in the same year varied in the different versions. On the first version (1923-1936) the order of the six languages was Russian, Ukrainian, Georgian, Turko-Tatar, Byelorussian, and Armenian (Fig. 9). By 1936 the number of republics had increased to eleven, reflected by the addition of five languages, in this order on the second version: Russian, Ukrainian, Byelorussian, Georgian, Armenian, Azerbaijani, Uzbek, Turkmen, Tajik, Kazakh, and Kirghiz. This version was used from 1936-1946 (Fig. 10). The state emblem was again

Сл./Fig. 9

Сл./Fig. 10

лемувајќи го бројот на шеснаесет. Во третата верзија (1946-1956) редоследот бил руски, украински, белоруски, азербeјџански, грузиски, ерменски, туркменски, узбечки, тачички, казашки, киргиски, карело-фински, молдавски, литвански, латвиски и естонски.¹⁸ (сл. 11)

Во конечната верзија, користена од 1956-1991 година, јазиците биле подредени за да го одразуваат списокот на републиките во поглавје 8, член 71 од советскиот Устав од 1977 година: Руска СФСР, Украинска ССР, Белоруска ССР, Узбекистанска ССР, Казахстанска ССР, Грузиски ССР, Азербeјџанска ССР, Литванска ССР, Молдавска ССР, Латвиска ССР, Киргистанска ССР, Таџикистанска ССР, Ерменска ССР, Туркменистанска ССР и Естонска ССР. Овој редослед му претходи на Уставот од 1977 година, поставувајќи ги републиките под ред по население (со совпаѓање на статистиката од 1940 година).¹⁹ Тој се совпаѓа со податоците од пописот од 1939 година, освен што во таа година Киргистанската ССР би била пред Таџикистанската ССР. По објавувањето на Уставот од 1977 година, подредувањето на крајот станало познато како „Уставен ред“ и бил широко користен како стандардизирана низа за наведување на републиките. Овој редослед се користел не само за формално прикажување симболи, туку и за слики каде што намерата била да се претстави секоја од републиките како еднаква. Во сите верзии на грбот, рускиот јазик бил ставен на значајна позиција, нагласувајќи ја неговата важност како јазик за единство низ целата земја, а исто така и улогата на рускиот народ во обединувањето на многуте народи во земјата. Исто така, интересно е да се забележи дека во сите верзии користени по 1936 година први се наведени трите словенски јазици на титуларните народи. Симболичките елементи на државниот амблем служеле за зајакнување на концептот за единство на советските републики и народи. Дополнително, советскиот државен амблем служел како шаблон за секој од амблемите на одделните републики на СССР. На овој начин, погледот кон државниот грб на една сојузна република требало да го потсети гледачот на местото на таа република во пошироката целина на Сојузот на Советските Социјалистички Републики.

Сл./Fig. 11

altered in 1946, increasing the number to sixteen. On the third version (1946-1956) the order was Russian, Ukrainian, Byelorussian, Azerbaijani, Georgian, Armenian, Turkmen, Uzbek, Tajik, Kazakh, Kirghiz, Karelo-Finnish, Moldavian, Lithuanian, Latvian, and Estonian.¹⁸ (Fig. 11)

In the final version, used from 1956-1991, the languages were ordered to reflect the listing of the republics in Chapter 8, Article 71 of the 1977 Soviet Constitution: Russian SFSR, Ukrainian SSR, Byelorussian SSR, Uzbek SSR, Kazakh SSR, Georgian SSR, Azerbaijan SSR, Lithuanian SSR, Moldavian SSR, Latvian SSR, Kirghiz SSR, Tajik SSR, Armenian SSR, Turkmen SSR, and Estonian SSR. This arrangement predates the 1977 constitution, placing the republics in order by population (matching statistics from 1940).¹⁹ It matches the data from the 1939 census except that in that year the Kirghiz SSR would have come before the Tajik SSR. After publication of the 1977 constitution the arrangement eventually became known as “Constitutional order” and was widely used as a standardised sequence for listing the republics. This order was used not just for formal displays of symbols, but also in images where the intent was to represent each of the republics as equals. In all versions of the arms, the Russian language was placed in a position of prominence, emphasising its importance as the unity language across the country and also the role of the Russian people in unifying the many peoples of the country. It is also interesting to note that in all versions used after 1936 the three Slavic languages of the titular nations were listed first. The symbolic elements on the state emblem all served to reinforce the concept of the unity of the Soviet republics and peoples. Additionally, the Soviet state emblem served as a template for each of the emblems of the individual republics of the USSR. In this way, a glimpse at the state arms of a union republic was meant to remind the viewer of that republic’s place in the greater whole of the Union of Soviet Socialist Republics.

5. ДРЖАВНО ЗНАМЕ НА СОВЕТСКИОТ СОЈУЗ

Освен што го носела мотото, црвената лента на советскиот државен амблем алудирала и на вториот важен симбол на модерната државност - знамето. Договорот за формирање на Сојузот на Советските Социјалистички Републики, усвоен на 30 декември 1922 година, прецизирал дека новата земја ќе има „своє знаме, грб и државен печат“, но не ги специфицирал дизајните на тие симболи. Кога Президиумот на Централниот извршен комитет на СССР создал шест комисии за изготвување различни делови од новиот Устав, на едната ѝ била доделена задачата да дизајнира знаме и грб. Централниот извршен комитет се состанувал од 29 јуни до 7 јули 1923 година за да подготви нов Устав. Во верзијата подготвена на Првото свикување, второто заседание, членот 71 гласел „Државното знаме на Сојузот на Советските Социјалистички Републики се состои од црвена ткаенина на која е прикажан државниот грб“. (Соколов 2001, 201)²⁰ Сепак, постои одредено сомневање за тоа дали ова знаме било нашироко користено или не. На 12 ноември 1923 година, со декрет на владата на СССР бил опишан поедноставен дизајн на знамето:

Државното знаме на Сојузот на Советските Социјалистички Републики се состои од црвено или алово платно, со претстава во горниот агол во близина на копјето златен срп и чекан, а над нив црвена петокрака ѕвезда, вrameна со златен раб. Односот на ширина и должина: 1:2.²¹

Токму оваа форма на знамето била усвоена во Поглавје 11, член 71 од Уставот потврден од вториот Конгрес на Советите на 31 јануари 1924 година (сл. 12).²²

На 18 април 1924 година, Президиумот на Централниот извршен комитет издал декрет со кој дополнително ги дефинирал деталите за знамето:

Црвено (или алово) правоаголно знаме, со сооднос од должина и ширина од 2:1. Златен срп и чекан со радиус од една шестина од ширината на знамето во горниот лев агол, над српот и чеканот, црвена петокрака ѕвезда со златна раб; дијаметарот на ѕвездата еднаков на една десеттина од ширината на знамето.²³ Кога советскиот Устав бил изменет во 1936

5. STATE FLAG OF THE SOVIET UNION

Besides bearing the motto, the red ribbon on the Soviet state emblem also alluded to a second important symbol of modern statehood – the flag. The Treaty Concerning the Formation of the Union of Soviet Socialist Republics, adopted on 30 December 1922, specified that the new country would have “its own flag, arms, and state seal”, but did not specify the designs of those symbols. When the Presidium of the Central Executive Committee of the USSR created six commissions to draft different portions of a new constitution, one was delegated the task of designing a flag and coat of arms. The Central Executive Committee met from 29 June to 7 July 1923 to draft a new constitution. In the version prepared at the First Convocation, Second Session, Article 71 read “The state flag of the Union of Soviet Socialist Republics shall consist of a red or scarlet cloth depicting the State Arms.” (Соколов 2001, 201)²⁰ However, there is some question about whether or not this flag was widely used. On 12 November 1923 a decree of the government of the USSR described a more simplified flag design:

The state flag of the Union of Soviet Socialist Republics comprises a red or scarlet cloth, with a representation in the upper corner near the staff of a gold sickle and hammer, and above them a red five-pointed star, framed with a gold edge. The ratio of width to length: 1:2.²¹

It was this form of the flag that was adopted in Chapter 11, Article 71 of the constitution confirmed by the second Congress of Soviets on 31 January 1924 (Fig. 12).²²

On 18 April 1924 the Presidium of the Central Executive Committee issued a decree that further defined

the details of the flag:

A red (or scarlet) rectangular flag, with a proportion of length to width of 2:1. A gold sickle and hammer with a radius of one-sixth the width of the flag in the upper left corner, above the sickle and hammer, a red five-pointed star edged in gold; the diameter of the star equal to one-tenth the width of the flag.²³

When the Soviet Constitution was amended in 1936 the reference to scarlet (алый/*alyi*) was

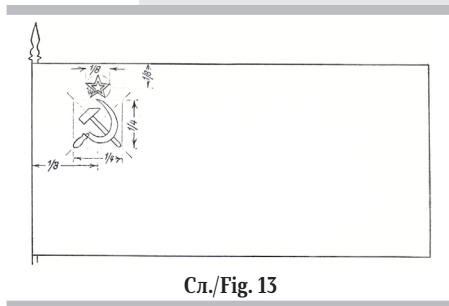
Сл./Fig. 12

година, референцата за светлоцрвено (алый) била отфрлена, оставајќи ја спецификацијата на бојата како црвена (Soviet Union 1941, 26). На 19 август 1955 година, уредбата дополнително ја разјаснила големината и положбата на амблемите во однос на целокупниот изглед на знамето (сл. 13). Во суштина, новиот опис требало да го стандардизира начинот на кој се прикажуваат символите, како и како тие се наоѓаат на полето на знамето. Новите спецификации го направиле изгледот на ѕвездата, српот и чеканот геометриски попрецизен и имале за цел да се обезбеди сите советски знамиња произведени во земјата да имаат заеднички дизајн.²⁴

Указот пропишал официјална употреба на знамето, но исто така дозволил да се вее „на зградите на претпријатијата, социјалните организации и институциите, како и на живеалиштата“ на назначените советски празници, а исто така „во врска со церемонијалните и други празнични мерки извршени од државни или општествени институции и организации“. Во суштина, советското знаме било државно знаме, но употребата од граѓаните на СССР била дозволена во одредени контексти. На овој начин употребата на советското знаме значително се разликувала од онаа на државните знамиња во земјите каде што широко распространетата употреба е вообичаена меѓу граѓаните.²⁵

Описите на државните знамиња и директивите за нивна употреба се клучни елементи на државната символика. Сепак, употребата на знамето е само дел од граѓанската религиозна функција на симболот. За државното знаме да функционира како ефективна алатка за комуникација, обично постои специфична символика која им се припишува на елементите на знамето и таа символика е типично дефинирана за граѓаните. *Големата советска енциклопедија* им го објаснила значењето на знамето на своите читатели:

Црвената боја на знамето ја симболизира херојската борба на советскиот народ, предводена од КПСС²⁶, за изградба на социјализам и комунизам. Српот и чеканот го означуваат непоколеблив сојуз на работничката класа и колхозничкото селанство. Црвената петокрака е симбол на конечниот триумф на идеите на комунизмот на петте континенти на земјата. (Прохоров, т. 27, 486)²⁷

Сл./Fig. 13

dropped, leaving the colour specification as red (Soviet Union 1941, 26). On 19 August 1955 an edict further clarified the size and position of the emblems relative to the overall appearance of the flag (Fig. 13). Essentially, the new description was meant to standardise the way in which the symbols were depicted, as well as how they were situated on the field of the flag. The new specifications made the appearance of the star, hammer, and sickle more geometrically precise and was intended to ensure that all Soviet flags produced in the country shared a common design.²⁴

The edict prescribed official uses of the flag, but also permitted it to be flown “on buildings of enterprises, social organisations, and institutions, as well as on dwellings” on designated Soviet holidays, and also “in connection with ceremonial and other festive measures carried out by state or social institutions and organizations”. Essentially, the Soviet flag was a state flag, but usage by the citizens of the USSR was permitted within specified contexts. In this way the use of the Soviet flag differed significantly than that of state flags in countries where wide-spread usage is common among the citizenry.²⁵

Descriptions of state flags and the directives for their use are key elements of state symbolism. However, the use of the flag is just part of the civil religious function of the symbol. For a state flag to function as an effective tool for communication, there is usually specific symbolism ascribed to the elements of the flag and that symbolism is typically defined for the citizenry. The *Great Soviet Encyclopedia* explained the meaning behind the flag to its readers:

The red color symbolizes the heroic struggle of the Soviet people, led by the CPSU²⁶, to construct socialism and communism. The hammer and sickle stand for the unshakable union of the working class and the kolkhoz peasantry. The red five-pointed star is a symbol of the ultimate triumph of the ideas of communism on the five continents of the earth. (Prokhorov 1973, vol. 27, 255)²⁷

Овој запис од енциклопедијата јасно ја дефинира мултивокалноста на советското знаме. Пренесените пораки ги вклучуваа концептите на советскиот суверенитет, единството на работниците и селаните и заедничката цел на советскиот народ под раководство на Партијата - градење комунистичко општество. Граѓаните рано биле научени на оваа симболика и требало да го разберат значењето на симболот, дури и ако свесно не го признале.

Дизајнот на знамето ги комбинирал двата најважни симболични елементи од државниот амблем со *красное знамя* - црвеното знаме на револуцијата. Во една статија од *Големата советска енциклопедија*, потеклото на црвениот банер како „симбол на револуционерната ослободителна борба“ е проследено со народните востанија во Иран во 8 век, Големата селанска војна од 16 век во Германија и Француската револуција од 1789-1799 година. Најзначајно, линијата на црвеното знаме била поврзана со политичките акции на масите: „Со бунтот од 5-6 јуни 1832 година, во Париз, црвениот банер станал симбол на крвта што ја пролеал народот, а со тоа и знамето на револуцијата, а по Париската комуна од 1871 година тоа станало знаме на пролетерската револуција и светското револуционерно работничко движење“. Како такви, многу револуционерни движења во Царска Русија ја прифатиле оваа боја како примарен симбол што се користел во нивните протести, како што објаснува енциклопедијата:

Во Русија, црвеното знаме првпат било подигнато во 1861 година од побунетите селани во Пензовската губернија. За време на првите политички демонстрации во Русија, на плоштадот на Казанскиот храм во Санкт Петербург на 6 декември 1876 година, работникот Ј. Потапов го подигнал црвеното знаме како симбол на борбата против самовластието. Првите првомајски состаноци и митинзи на работниците штрајкувачи се одржале под црвеното знаме, и тоа се веело на барикадите на Револуцијата од 1905-07 година и за време на Февруарската револуција од 1917 година. По триумфот на Октомвриската револуција од 1917 година, тоа станало државно знаме на советската држава (Уредба на Серускиот централен извршен комитет од 14 април 1918 година) и борбеното знаме на нејзините вооружени сили. (Прохоров, т. 13, 336)²⁸

„Црвеното знаме на револуцијата“ немало спецификации за дизајн освен општата боја на полето.

This entry from the encyclopaedia clearly defines the multivocality of the Soviet flag. The messages conveyed included the concepts of Soviet sovereignty, the unity of the workers and peasants, and the common goal of the Soviet people under the leadership of the Party – the building of communist society. Citizens were taught this symbolism early on and should have understood the meaning of the symbol, even if they did not consciously acknowledge it.

The flag design combined the two most important symbolic elements from the state emblem with the *красное знамя* (*krasnoe znamia*) – the red banner of revolution. In an article from the *Great Soviet Encyclopedia*, the origins of the red banner as “the symbol of the revolutionary liberation struggle” were traced to popular uprisings in eighth-century Iran, the sixteenth-century Great Peasant War in Germany, and the French Revolution of 1789-1799. Most notably, the lineage of the red banner was tied to political actions of the masses: “With the revolt of June 5-6, 1832, in Paris, the red banner became a symbol of the blood spilled by the people and thus the banner of revolution, and after the Paris Commune of 1871 it became the banner of proletarian revolution and the world revolutionary workers’ movement.” As such, many revolutionary movements in Tsarist Russia adopted this colour as a primary symbol used in their protests, as the encyclopaedia explained:

In Russia the red banner was first raised in 1861 by rebellious peasants in Penza Province. During the first political demonstration in Russia, on Kazan Cathedral Square in St. Petersburg on Dec. 6, 1876, the worker Ia. Potapov raised a red banner as a symbol of the struggle against autocracy. The first May Day meetings and rallies of striking workers occurred under the red banner, and it flew at the barricades of the Revolution of 1905-07 and during the February Revolution of 1917. After the triumph of the October Revolution of 1917 it became the state flag of the Soviet state (Decree of the All-Russian Central Executive Committee of Apr. 14, 1918) and the combat banner of its armed forces. (Prokhorov 1973, vol. 14, 707-8)²⁸

The “red banner of revolution” had no set design specifications other than the general colour

Вообичаено, во контекст на руските револуции и советската употреба, тие имаа форма на долги банери со револуционерни пароли или едноставни знамиња со или без текст. Црвени знамиња и банери биле распространети во Советскиот Сојуз. Во форма на државно знаме тие биле истакнати на јавни места како што се владините згради и училиштата. Меѓутоа, бидејќи полето на државното знаме било „црвеното знаме на револуцијата“, широката разновидност на црвени знамиња и банери што се користат низ советското општество би послужиле како замена за официјалното државно знаме. Тие требало веднаш да сигнализираат патриотска порака субlimинално, дури и без присуство на ѕвезда, срп и чекан. Дополнително, знамињата на советските републики биле деривати на знамето на СССР и исто така требало да предизвикаат врска помеѓу републиката и поголемиот сојуз чиј дел била и таа.²⁹

Конечно, важно е да се препознае значењето на црвената боја во руската култура. Зборот за црвено – *красный* – го дели истиот јазичен корен и често е синоним за зборот *красивый*, што значи „убав“. Затоа, црвената боја традиционално го претставува концептот на убавина во руската култура. Иако името на Црвениот плоштад во Москва првично значеше „убав плоштад“, тој добил уникатно двојно значење за време на советската ера кога црвената станала боја поврзана со комунизмот и советската држава. Покрај тоа, треба да се забележи дека црвената боја имала силно психолошко влијание врз набљудувачот, што ја прави особено моќна боја во граѓански религиозни контексти. Како што забележал клиничкиот психијатар Волфганг Г. Јилек во неговата дискусија за психофизиолошките ефекти на тоталитарните симболи, црвеното „има неколку уникатни физиолошки и психолошки карактеристики“. Тој објаснил дека бидејќи црвената боја е бојата на крвта и огнот, таа е поврзана со основните инстинкти за преживување на човечкиот вид. Како резултат на тоа, „црвената боја е првата боја на која реагираат доенчињата и која ја препознаваат“. Јилек тврдел дека, како последица на поврзаноста на црвеното со позитивните и негативните емоции поврзани со крвта и огнот, бојата „ќе предизвика амбивалентни емоции кај луѓето, но нејзиниот непосреден ефект врз централниот нервен систем е стимулација и возбуда, со минливо зголемување на крвниот

of the field. Typically, within the context of the Russian revolutions and Soviet usage, they took the form of long banners bearing revolutionary slogans or simple flags with or without writing. Red flags and banners were pervasive in the Soviet Union. In the form of the state flag they were displayed in public venues such as government buildings and schools. However, because the field of the state flag was “the red banner of revolution” the wide variety of red flags and banners used throughout Soviet society would have served as substitutes for the official state flag. They were meant to instantly signal a patriotic message subliminally, even without the presence of the star, hammer, and sickle. Additionally, the flags of the union republics were derivatives of the USSR flag and should have also evoked a connection between the republic and the larger union of which it was a part.²⁹

Finally, it is important to recognise the significance of the colour red in Russian culture. The word for red – *красный* (*krasnyi*) – shares the same linguistic root with, and is often synonymous with, the word *красивый* (*krasivyi*), which means “beautiful”. Therefore, red has traditionally represented the concept of beauty in Russian culture. While the name of Moscow’s Red Square originally meant “beautiful square”, it took on a unique double meaning during the Soviet era when red became the colour associated with communism and the Soviet state. In addition, it should be noted that red has a strong psychological impact on the observer, making it an especially powerful colour in civil religious contexts. As clinical psychiatrist Wolfgang G. Jilek noted in his discussion of the psychophysiological effects of totalitarian symbols, red “has several unique physiological and psychological characteristics”. He explained that because red is the colour of blood and fire, it is thus linked to basic survival instincts of the human species. As a result, “red is the first colour to which infants react and which they recognise”. Jilek contended that, as a consequence of the relationship of red to the positive and negative emotions associated with blood and fire, the colour “will elicit ambivalent emotions in humans but its immediate effect on the central nervous system is one of stimulation, excitation and arousal with transient increase in blood pressure and pulse rate” (Jilek 2001, 24).³⁰

Within Soviet society the red banner was

притисок и пулсот“ (Jilek 2001, 24).³⁰

Во советското општество, црвениот банер требал да го потсети гледачот на црвеното знаме на револуцијата и историската борба на пролетаријатот. Банерот го претставувал единството на сите советски народи во границите на СССР; единството на работниците и селаните кои, под револуционерното црвено знаме, ја основале првата социјалистичка држава во она што беше Руската Империја; и братството на советскиот народ со сите работнички луѓе во светот под црвеното знаме на социјализмот. И знамето и државниот амблем биле користени за претставување на советската држава дома и во странство. Советските граѓани, кои уште од мали нозе учеле за политичките цели на марксизам-ленинизмот, би научиле за различните значења поврзани со државните симболи и симболички елементи преку многубројни канали. Симболите често се користеле низ Советскиот Сојуз и во официјален и во неофицијален контекст, така што не би било невообичаено жител на земјата да се сретне со нив речиси секојдневно.

6. ЗАКЛУЧОК

Како што покажа оваа статија, државните симболи на Советскиот Сојуз биле многу повеќе од репрезентации на државниот суверенитет и моќ. Тие биле графички начини на комуникација, преку кои државата проектирала пораки директно до граѓаните. Симболите биле широко користени низ советското општество и во официјални контексти и во неформални услови. Може да се најдат на различни цивилни предмети, како што се декор на домаќинството и честитки за државните празници. Еден од највпечатливите примери на празнична употреба било нивното вградување на украсите на елката за новогодишниот празник. Како новогодишните елки на Запад, традиционалната елка што се користела во СССР била прекриена со голема ѕвезда - во овој случај со црвена боја. Меѓутоа, наместо да биде библиската ѕвезда врзана за раѓањето на Христос, ѕвездата на елката била толкувана како црвена ѕвезда на меѓународниот социјализам. Државните симболи украсувале и други украси поставени на дрвјата.

Употребата на советски симболи за Нова година е одличен пример за тоа како симболиката на СССР била распоредена низ општеството. Преку постојаното изложување на симболите, граѓаните требале да се сетат на граѓанската религиозна поу-

meant to remind the viewer of the red banner of revolution and the historical struggle of the proletariat. The banner represented the unity of all the Soviet peoples within the boundaries of the USSR; the unity of the workers and the peasants who, under the revolutionary red banner, established the first socialist state in what had been the Russian Empire; and the brotherhood of the Soviet people with all the working people of the world under the red banner of socialism. Both the flag and the state emblem were used to represent the Soviet state at home and abroad. Soviet citizens, who were taught the political goals of Marxism-Leninism from an early age, would have learned about the various meanings attached to the state symbols and symbolic elements through numerous channels. The symbols were frequently used throughout the Soviet Union in both official and non-official contexts, so that it would not have been uncommon for a resident of the country to encounter them almost daily.

6. CONCLUSION

As this article has demonstrated, the state symbols of the Soviet Union were much more than representations of state sovereignty and power. They were graphical modes of communication, through which the state projected messages directly to the citizenry. The symbols were widely used throughout Soviet society in both official contexts and informal settings. They could be found on a variety of civilian objects such as household décor and greeting cards for state holidays. One of the most striking examples of holiday usage was their incorporation on fir tree decorations for the New Year's holiday. Like Christmas trees in the West, the traditional *elka* (елка) used in the USSR was topped with a large star – in this case red in colour. However, rather than being the biblical star tied to the nativity, the *elka* star was interpreted as the red star of international socialism. State symbols also adorned other decorations placed on the trees.

The use of Soviet symbols for the New Year is a prime example of how the *symbolics* of the USSR was deployed throughout society. Through constant exposure to the symbols, citizens were meant to remember the civil religious instruction

ка што ја добивале во детството. Вкрстените срп и чекан ја претставувале вредноста на трудот, додека црвеното знаме би го потсетил гледачот на револуционерната победа од октомври 1917 година. Свкупно, множеството симболи биле проткаени со посебни симболички елементи, секој со свое значење. Комбинирани во државниот амблем на Советскиот Сојуз и државното знаме, овие симболи ја раскажуваа приказната за Сојузот на Советските Социјалистички Републики и ја дефинирале целта на општеството како градење комунистичко општество. Додека СССР веќе го нема, симболичното наследство на советската државна хералдика живее. Симболичниот јазик на советската граѓанска религија сè уште се гледа и се разбира долго по распаѓањето на Советскиот Сојуз во декември 1991 година. Ова наследство зборува за моќта на државната хералдика и симболи и ја илустрира нивната важност во современото општество.

that they had received during childhood. The combined hammer and sickle represented the value of labour, while the red banner would have reminded the viewer of the revolutionary victory of October 1917. Altogether, the symbol set was imbued with distinct symbolic elements each with its own meaning. Combined into the state emblem of the Soviet Union and the state flag, these symbols told the story of the Union of Soviet Socialist Republics and defined the goal of the society as the building of a communist society. While the USSR is no more, the symbolic legacy of Soviet state heraldry lives on. The symbolic language of Soviet civil religion is still seen, and understood, long after the Soviet Union dissolved in December 1991. This legacy speaks to the power of state heraldry and symbols, and illustrates their importance in modern society.

БЕЛЕШКИ • NOTES

Оваа статија е делумно изведена од докторската теза на авторот. Целосниот текст на тезата е достапен на дигиталниот склад на универзитетот. / This article is partially extracted from the author's PhD thesis. Full text of the thesis is available in the university's digital repository. https://leicester.figshare.com/articles/thesis/Symbols_in_Service_to_the_State_The_Role_of_Flags_and_Other_Symbols_in_the_Civil_Religion_of_the_Soviet_Union/16558152.

- 1 Во последниот пасус, Вест го цитира есејот на Колман за граѓанската религија / In the final paragraph, West is quoting Coleman's essay on civil religion. (Coleman 1970, 69).
- 2 Повеќе за употребата на симболите во овој период / More on the use of symbols during this period (Соболева 2008, 64-72).
- 3 Оваа приказна се повторува и кај / This story was also repeated in (Поцелуев 1987, 35-41); (Карпенко 1986, 59-63); и (Мысова 1986, 13-16). За историска анализа на приказната / For a historical analysis of the story (Киселев и Лиубишева 1966, 21-26).
- 4 За опис на грбовите на руски / For a description of the arms in Russian (Советский Союз 1979, 44-45), а на англиски / in English (Prokhorov, 1973, 19).
- 5 За историски дискусии за државниот амблем / For historical discussions of the state emblem: (Киселев и Лиубашева 1966, 21-26); (Болотина 1983, 20-24); (Рошин 1989, 8-16); (Иванченко 1987); (Киселев и Сперансов 1968, 7-26, 41-43); (Соболева 2008, 59-91); и (Smith 1972, 26-42).
- 6 Основниот опис на ознаките во Известија бил ист, но без омаловажувачка референца за белогардејците („партијата на брашното“) / The basic description of the insignia in Izvestiia was the same, but without the disparaging reference to the White Guards (the “flour party”). (Известија 1918, 5).
- 7 ВРСР (Револуционный Военный Совет Републики) Револуционерен воен совет на Републиката, / Republic's Revolutionary Military Council. / За дискусија за историјата на советските воени ознаки / For a discussion of the history of Soviet military insignia (Харитонов 1960).
- 8 (Советский Союз 1979, 44-45); (Prokhorov 1973, 19); (Соболева 2008, 74-77); (Карпенко 1986, 60); Караманчев 1978, 73-77); (Поцелуев 1987, 16-21). (Smith 1975, 174-179, 130-131); (Znamierowski 1999, 126-127, 242-243); (Черников 1987).
- 9 „Свездите на Кремљ“ / “Kremlin Stars”, (Prokhorov, 1973, 499); (Chernyak 1967, 650-51); (Chadaga 1967, 82-105).
- 10 На руски секогаш е (срп и молот) („срп и чекан“) / In Russian, it is always ordered “sickle and hammer”.
- 11 Превод од / Translation from (Соболева 2008, 83-84).
- 12 Превод од / Translation from (Соболева 2008, 86).
- 13 Додека интелигенцијата се сметаше за дел од работничката класа, оваа група не беше прикажана во овој важен симбол. Во севернокорејската симболика, амблемот на Работничката партија на Кореја ги илустрира сите три групи користејќи „комбинација од три алатки: чекан, срп со долга рачка и четка за калиграфија: претставувајќи ги работниците во земјата, земјоделците во земјата и интелектуалците на земјата“. / While the intelligentsia was considered part of the working class, this group was not depicted in this important symbol. In North Korean symbolism, the emblem of the Worker's Party of Korea illustrates all three groups using a “a combination of three tools: a hammer, a long-handled sickle, and a calligraphy brush: representing the country's workers, the country's farmers, and the

- country's intellectuals" (Thomas 2014, 95-115).
- 14 (Соболева 2008, 83-86); (Ivanov 1966, 45-51); (Поцелуев 1987, 23-26).
 - 15 За кратка дискусија за темата на изобилството во акција. / For a brief discussion of the abundance theme in action (Kurkovsky 2007, 15-17).
 - 16 За дискусија за важноста на паролите како пролетерски симболи, / For a discussion of the importance of slogans as proletarian symbols, (Караманчев 1978, 45-70).
 - 17 „Устав (основен закон) на Сојузот на Советските Социјалистички Републики“ [1977], / “Constitution (Fundamental Law) of the Union of Soviet Socialist Republics” [1977], (Prokhorov 1973, 19).
 - 18 „Устав (основен закон) на Сојузот на Советските Социјалистички Републики“ [1924], во (Soviet State Symbolism 1972, 44); „Основно право (устав) на Сојузот на Советските Социјалистички Републики“ [1936], (Ibid, 54-56); „За промена на дизајнот на државниот грб на СССР во врска со зголемувањето на бројот на републики на Унијата, едикт од 26 јуни 1946 година, Ведомости СССР (1946), № 25“, (Ibid 57); „За промена на дизајнот на државните оружја на СССР, едикт од 12 септември 1956 година, Ведомости СССР (1956), бр. 18, точка 395“, (Ibid, 61-62). / “Constitution (Fundamental Law) of the Union of Soviet Socialist Republics” [1924], in (Soviet State Symbolism 1972, 44); “Fundamental Law (Constitution) of the Union of Soviet Socialist Republics” [1936], (Ibid 54-56); “On changing the design of the state arms of the USSR in connection with the increase of the number of Union Republics, Edict of June 26, 1946, Vedomosti SSSR (1946), No. 25”, (Ibid 57); “On Changing the Design of the State Arms of the USSR, Edict of September 12, 1956, Vedomosti SSSR (1956), No. 18, item 395”, (Ibid 61-62).
 - 19 Бројот на населението за 1940 година се наоѓа во „Население“ / Population numbers for 1940 were found in “Population” (Prokhorov 1973, 20). 1939 (Советский Сојуз 1984, 10-14).
 - 20 Руски текст за договорот е достапен на / Russian text of the treaty is available at http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1468.htm.
 - 21 „Постановление Правительства СССР от 12 ноября 1923 г. О государственном флаге Союза ССР“, (Соколов 2001, 203); (Ivanov 1966, 42-51). Во областа на вексилологијата и хералдиката, лентата со контрастна боја како што е златниот „раб“ што ја оцртува црвената ѕвезда од црвено-то поле на знамето се нарекува фимбријација. Во руските извори, зборот што се користи за овој елемент е типично край (крај), што значи „раб“. / In the fields of vexillology and heraldry, the strip of contrasting colour such as the gold “edge” that delineates the red star from the red field of the flag is called a fimbriation. In Russian sources, the word used for this element is typically край (krai), which means “edge” or “rim”.
 - 22 „Договор за формирање на Сојузот на Советските Социјалистички Републики“, извадок во Советската државна симболика, 43-44. Забележете дека вообичаено е жолтата боја да се користи наместо златна во советските знамиња и нивните портрети. Видете исто така: Киселев и Сперансов, 49-53. / “Treaty Concerning the Formation of the Union of Soviet Socialist Republics”, excerpt in Soviet State Symbolism, 43-44. Note that it is common for the colour yellow to be used in place of gold in Soviet flags and portrayals thereof. See also: Kiselev and Speransov, 49-53.
 - 23 „О подробном описании государственного флага союза С.С.Р.“, 18 април 1924 година, http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1999.htm.
 - 24 „За потврдување на статутот на државното знаме на СССР“, едикт од 19 август 1955 година, во советската државна симболика, 58-61. Придружната слика беше вклучена во указот и во преведениот извор. / “On Confirming the Statute on the State Flag of the USSR”, Edict of 19 August 1955, in Soviet State Symbolism, 58-61. The accompanying image was included in the edict, and in the translated source.
 - 25 За повеќе дискусија за историјата на советските знамиња и нивната употреба / For more discussion of the history of Soviet flags and their usage, (Киселев и Сперансов 1968, 49-55).
 - 26 (КПСС) Коммунистическая партия Советского Союза (Комунистичка партија на Советскиот Сојуз), / Communist Party of the Soviet Union.
 - 27 (Сигнев 1964, 211-15). Рускиот збор колхоз е комбинација од колективное (колективно) и хозяйство (стопанство). / The Russian word колхоз (kolkhoz) is a portmanteau formed from the words колективное (kollektivnoe), meaning “collective”, and хозяйство (khoziaistvo), meaning “enterprise”. In the combined form, the meaning is “collective farm”.
 - 28 Дискусијата за црвените банери како револуционерни симболи / Discussion of red banners as revolutionary symbols (Киселев и Сперансов 1968, 46-49).
 - 29 (Максиашев 1965, 206-7); (Figes and Kolonitskii 1999, 41-43); (Lane 1981, 200-201); (Соболева 2008, 59-91); (Ivanov 1966, 42-51); (Cartledge 2022); (Карпенко 1986, 59-61); (Мамаев 1972, 8-21); (Поцелуев 1987, 26-35). (Znamensky and Gallice 2010).
 - 30 Повеќе за црвената боја во руската култура / More on the colour red in Russian culture (Киблицкиј 1997, 6-7); (Pronin and Pronin 1975, 153); (Shanskii 1968, 39); (Киселев и Сперансов 1968, 46.)

- Болотина, С. 1983. «Как создавался наш герб. Наука и жизнь, № 11 (ноябрь): 20-24.
- Евгеньева, А. П. 1981. «Символика.» In Словарь русского языка, 2-е изд., 4:49. Москва: Издательство «Русский язык».
- Иванченко, Александр Владимирович. 1987. Союз серпа и молота: Государственные символы РСФСР. Москва: Советская Россия.
- Известия. 1918. «Значек красноармейца.» 19 апреля 1918, № 77, 5.
- Караманчев, Валентин. 1978. Пролетарская символика. Москва: Прогресс.
- Карпенко, В. А. 1986. «Наши славные символы». Воспитание школьников, № 4: 59-63.
- Киблицкий, Йозеф. 1997. «Немного о цвете, о красном цвете...» В Красный цвет в русском искусстве, ред. Евгения Петрова, 6-7. Санкт-Петербург: Государственный Русский музей.
- Киселев, Г. Ф., и В. А. Любишева. 1966. «В. И. Ленин и создание государственной печати и герба РСФСР.» История СССР, № 5 (сентябрь-октябрь): 21-26.
- Киселев, Георгий Федорович, и Николай Николаевич Сперансов. 1968. Эмблемы мира и труда: Государственные гербы и флаги Советского Союза и союзных республик. Москва: Издательство политической литературы.
- Лапшин, Владимир Павлович. 1983. Художественная жизнь Москвы и Петрограда в 1917 году. Москва: Советский художник.
- Лосев, Алексей Федорович. 1976. Проблема символа и реалистическое искусство. Москва: Искусство.
- Максяшев, П. Ф. 1965. «Когда впервые в России было поднято красное знамя.» Вопросы истории, № 3 (март): 206-7.
- Мамаев, Константин Константинович. 1972. Флаги рассказывают. Ленинград: Аврора.
- Маркс, Карл и Фридрих Энгельс. 1980. Манифест Коммунистической партии. Москва: Издательство политической литературы.
- Мысова, Л. 1986. «Использование государственной символики в воспитательной работе.» Воспитание школьников, № 6: 13-16.
- Почелуев, Владимир А. 1987. Гербы Союза ССР: Из истории разработки. Москва: Издательство политической литературы.
- Правда. 1918. «Значек красногвардейцев», 19 апреля 1918, № 75, 4.
- Прохоров, А. М., ред. 1970. Большая советская энциклопедия. Изд. 3-е. В 30 томах. Москва: здательство «Советская Энциклопедия».
- Рошин, Лев Васильевич. 1989. Наши воинские символы. Москва: Издательство ДОСААФ СССР.
- Сигнев, А. 1964. «Как создавался государственный флаг нашей родины.» Вопросы истории, № 11 (ноябрь): 211-15.
- Соболева, Надежда Александровна. 2006. «Из истории советской политической символики.» Отечественная история, № 2 (март-апрель): 89-109.
- Советский Союз. Центральное Статистическое Управление. 1984. Численность и состав населения СССР: по данным Всесоюзной переписи населения 1979 года. Москва: Финансы и статистика.
- Советский Союз. 1979. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик: Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г. Москва: Издательство «Юридическая литература.»
- Соколов, Владислав Александрович. 2001. Флаги Российской Империи и СССР в документах. Москва: МГИУ.
- Харитонов, О. В. 1960. Иллюстрированное описание обмундирования и знаков различия Красной и Советской Армии (1918–1945 гг.). Ленинград: Артиллерийский исторический музей.
- Черников, Николай Дмитриевич. 1987. Наша красная звезда. Москва: Детская литература.
- Calhoun, Gloria. 2014. “Saints Into Soviets: Russian Orthodox Symbolism and Soviet Political Posters.” Master’s thesis, Atlanta, GA: Georgia State University. https://scholarworks.gsu.edu/history_theses/85.
- Cartledge, John. 2022. “Though Cowards Flinch: The Story of the Red Flag as a Symbol of Rebellion.” In Proceedings of the 26th International Congress of Vexillology (Sydney, Australia 31 August - 4 September 2015), 116-27. <https://fiav.org/wp-content/uploads/2022/06/26-07-Cartledge.pdf>.
- Chadaga, Julia Bekman. 2007. “Light in Captivity: Spectacular Glass and Soviet Power in the 1920s and 1930s.” Slavic Review 66 (1): 82-105. <https://doi.org/10.2307/20060148>.
- Chernyak, A. S. 1967. “Kremlin Ruby Stars Are 30 Years Old (Development of Ruby Glass).” Glass and Ceramics 24 (11): 650-51. <https://doi.org/10.1007/BF00677577>.
- Coleman, John A. 1970. “Civil Religion.” Sociological Analysis 31 (2): 67-77. <https://doi.org/10.2307/3710057>.
- Crampton, William G. 1990. Flags of the World: A Pictorial History. New York: Dorset Press.
- Figes, Orlando, and B. I. Kolonitskii. 1999. Interpreting the Russian Revolution: The Language and Symbols of 1917. New Haven: Yale University Press.
- Ivanov, Konstantin A. 1966. “Soviet Russian Flags.” Translated by Whitney Smith. The Flag Bulletin 6 (1-2): 42-51.
- Jilek, Wolfgang G. 2001. “Nazi and Communist Flags: Semiotic Aspects and Psychophysiological Dynamics of Totalitarian Symbols.” The Flag Bulletin No. 197, v. 40 (1): 1-40.
- Kharitonov, O.V. 1993. Soviet Military Uniform and Insignia, 1918-1958. St. Petersburg: Alga-Fund.
- Kurkovsky, Diana. 2007. “Monumentalizing Wheat: Soviet Dreams of Abundance.” Gastronomica 7 (1): 15-17. <https://doi.org/10.1525/gfc.2007.7.1.15>.
- Lane, Christel. 1981. The Rites of Rulers: Ritual in Industrial Society - the Soviet Case. Cambridge [Eng.]: Cambridge University Press.
- Marx, Karl, and Friedrich Engels. 1948. Manifesto of the Communist Party. New York: International Publishers.
- Prokhorov, Aleksandr Mikhailovich, ed. 1973. Great Soviet Encyclopedia. 31 vols. New York: Macmillan. English translation of Прохоров, А. М., ред. 1970.

Большая советская энциклопедия. Изд. 3-е . В 30 томах. Москва: издательство «Советская Энциклопедия».

- Pronin, Alexander, and Barbara Pronin. 1975. *Russian Folk Arts*. South Brunswick, NJ: A. S. Barnes and Company.
- Rousseau, Jean-Jacques. 1978. "On Civil Religion." In *On the Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*, ed. by Roger D. Masters, translated by Judith R. Masters, 124-33. New York: St. Martin's Press.
- Shanskii, Nikolai Maksimovich. 1968. *Russian Word Formation*. Oxford: Pergamon Press.
- Smith, Whitney. 1972. "Soviet State Symbolism." In *Soviet State Symbolism: Flags and Arms of the USSR and Its Constituent Parts, 1917-1971*, 26-42. *The Flag Bulletin*, v. 11 #1. Winchester, MA: Flag Research Center.
- Smith, Whitney. 1975. *Flags Through the Ages and Across the World*. New York: McGraw-Hill.
- Soboleva, Nadezhda Aleksandrovna. 2008. "From the

History of Soviet Political Symbolism." *Russian Studies in History* 47 (2): 59-91. <https://doi.org/10.2753/RSH1061-1983470204>.

- Soviet State Symbolism: Flags and Arms of the USSR and Its Constituent Parts, 1917-1971 (1972). Winchester, Mass.: Flag Research Center, Winter Mass.: Flag Research Center, Winter 1972
- Soviet Union. 1941. *The Soviet Socialist Constitution*. Moscow: Russia To-day Society.
- Thomas, Dean. 2014. "Flags and Emblems of the Democratic People's Republic of Korea: Vexillidolatriy in Its Purest Form." *Raven: A Journal of Vexillology* 21: 95-115.
- West, Ellis M. 1980. "A Proposed Neutral Definition of Civil Religion." *Journal of Church and State* 22 (1): 23-40.
- Znamensky, Pierre, and Guy Gallice. 2010. *Sous les plis du drapeau rouge*. Rodez: Rouergue.
- Znamierowski, Alfred. 1999. *The World Encyclopedia of Flags: The Definitive Guide to International Flags, Banners, Standards and Ensigns*. London: Lorenz.

СЛИКИ • FIGURES

1. Амблем на РФСФР (1918-1920) / Emblem of the RFSFR (1918-1920). Vladimir Lobachev, artist. Wikimedia Commons, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emblem_of_the_Russian_SFSR_\(1918-1920\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emblem_of_the_Russian_SFSR_(1918-1920).svg). Public domain.
2. Грб на РФСФР (1920-1956) / Coat of arms of the RFSFR (1920-1956). Mikhael Jeromi, artist. Wikimedia Commons, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Russian_Soviet_Federative_Socialist_Republic_\(1920-1956\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Russian_Soviet_Federative_Socialist_Republic_(1920-1956).svg). Creative Commons License: CC BY-SA 3.0.
3. Државен амблем (грб) на СССР: верзија 4, 1956-1991 (15 републики) / State Emblem (coat of arms) of the USSR: version 4, 1956-1991 (15 republics). User 'C records', artist. Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:State_Emblem_of_the_Soviet_Union.svg. Public domain.
4. Значка на Работничката и селанската Црвена Армија со црвена звезда, чекан и плуг (околу 1918-1922). / Badge of the Workers' and Peasants' Red Army with the red star, hammer, and plough (ca. 1918-1922). A. S. Domank, *Znaki Voinskoj Doblesti*, 2nd ed. (Moscow: DOSAAF, 1990), [plate 6]. Image file from <http://bibliotekar.ru/4-1-77-nagrudnye-znaki-i-nagrady/3.htm>.
5. Значка на Работничката и селанската Црвена Армија со црвена звезда, срп и чекан, како што била основана од ПЕМЦ со Наредба бр. 753 (13 април 1922) / Badge of the Workers' and Peasants' Red Army with the red star, hammer, and sickle as established by RRMС Order No. 753 (13 April 1922). Source: User 'JFG620', artist. Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Red_Army_Star_1922.jpg. Public domain.
6. Значка на Работничката и селанската Црвена Армија со црвена звезда, срп и чекан, како што била основана од ПЕМЦ со Наредба бр. 1691 (11 јули 1922) / Badge of the Workers' and Peasants' Red Army with the red star, hammer, and sickle as established by RRMС Order No. 1691 (11 July 1922). Source: O. V. Kharitonov, *Soviet Military Uniform and Insignia, 1918-1958* (St. Petersburg: Alga-Fund, 1993), colour plate 18.
7. Дијаграм на Кремљинската звезда дизајнирана за замена на Спасителската кула: верзија поставена во 1935 / Diagram of the Kremlin star designed for placement on Saviour Tower (Spasskaia bashnia): version installed in 1935. Source: Mikhail Aleksandrovich Topolin, *Kremlevskie zvezdy* (Moscow: Moskovskii rabochii, 1980), 19.
8. Дијаграм на Кремљинската звезда дизајнирана за замена на Спасителската кула, заменска верзија од 1937 / Diagram of the Kremlin star designed for placement on Saviour Tower: replacement version from 1937 (right). Source: Mikhail Aleksandrovich Topolin, *Kremlevskie zvezdy* (Moscow: Moskovskii rabochii, 1980), 29.
9. Советски државен амблем: верзија 1, 1923-1936 (4-7 републики) / Soviet State Emblem: version 1, 1923-1936 (4-7 republics). Source: User 'TheSign 1998', artist. Wikimedia Commons, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_\(1923%E2%80%931936\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_(1923%E2%80%931936).svg). Creative Commons License: CC BY-SA 3.0.
10. Советски државен амблем: верзија 2, 1936-1946 (11 републики) / Soviet State Emblem: version 2, 1936-1946 (11 republics). Source: Users 'Pavlik01' and 'DN1603', artists. Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:USSR_COA_1936.png. Public domain.
11. Советски државен амблем: верзија 3, 1946-1956 (16 републики) / Soviet State Emblem: version 3, 1946-1956 (16 republics). Source: Frédéric Michel, artist. Wikimedia Commons, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_\(1946-1956\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_(1946-1956).svg). Public domain.
12. Национално знаме на Советскиот Сојуз / National Flag of the Soviet Union. Source: Various Artists. Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flag_of_the_Soviet_Union.svg. Public domain.
13. Национално знаме на Советскиот Сојуз / National Flag of the Soviet Union. Source: 'Ukaz Prezidiuma VS SSSR ot 19.08.1955 ob utverzhenii Polozheniia o gosudartsvennom flage SSSR', 19 August 1955. Image file from Vikiteka, https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Flag_the_USSR_schema_Sbornik_zakonov_1938-1956.svg. Creative Commons License: CC BY-SA 3.0.